

Robert Boroch

Wzajemny wizerunek sąsiadów : metodologiczna propozycja badań kulturoznawczych - Rosjanie w oczach Polaków

---

Acta Polono-Ruthenica 11, 179-190

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Robert Boroch
Warszawa

Wzajemny wizerunek sąsiadów. Metodologiczna propozycja badań kulturoznawczych – Rosjanie w oczach Polaków

Badania nad transmisją kulturową między Rosją a Polską, a także wizerunkiem typowego Rosjanina w oczach Polaków i vice versa podjęto już na początku lat 90. ubiegłego stulecia w kilku ośrodkach akademickich w Polsce. Do najważniejszych ośrodków zajmujących się tematyką transmisji kultur oraz bezpośrednio samym wizerunkiem sąsiadów: Rosjanie – Polacy należą: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej w Lublinie pod kierownictwem prof. Jerzego Kłoczowskiego – temat: Tożsamość narodowa i religijna a sprawa mniejszości narodowych i religijnych w Europie Środkowo-Wschodniej; Historia Białorusi, Litwy, Polski i Ukrainy; Katedra Psychologii Eksperymentalnej KUL pod kierownictwem prof. Zdzisława Chlewińskiego – temat: Metodologia badań stereotypów; Instytut Psychologii PAN pod kierownictwem prof. Pawła Boskiego – temat: Metodologia badań stereotypów; Centrum Badań Wschodu UW pod kierownictwem prof. Michała Dobroczyńskiego – temat: Polacy a Rosjanie; Interdyscyplinarny Zespół Badań Sowieologicznych UŁ pod kierownictwem prof. Andrzeja de Lazariego – temat: Idee w Rosji.

Najbardziej prężny wydaje się być ośrodek łódzki. Świadczy o tym liczba publikacji, które zostały ogłoszone w latach 2000–2005, oraz bardzo szeroki kontekst badawczy w tych pracach poruszony¹.

---

¹ Do najważniejszych publikacji zespołu Lazariego należą: B. Żejmo, *Problemy etyczne we współczesnej prozie i publicystyce rosyjskiej (lata 60.–90.)*, „Ibidem”, Łódź 2000; A. de Lazari (red.), *Idee w Rosji. Leksykon rosyjsko-polsko-angielski*, t. 4, „Ibidem”, Łódź 2001; M. Broda, *Проблемы с Леонтьевым*, МАКС Пресс, Москва 2001; M. Styczyński, *Umiłowanie przyszłości albo filozofia spraw ostatecznych. Studia nad filozofią Mikołaja Bierdiajewa*, „Ibidem”, Łódź 2001; L. Kiejzik (red.), *Niemarksistowska filozofia rosyjska. Antologia tekstów filozoficznych XIX i pierwszej połowy XX wieku*, cz. 1, „Ibidem”, Łódź 2001; В. Щукін, *Русское западничество. Генезис – сущность – историческая роль*, „Ibidem”, Łódź 2001; R. Bäcker, Z. Karpus (red.), *Emigracja rosyjska. Losy i idee*, „Ibidem”, Łódź 2002; P. Przesmycki SDB, *W stronę Bogocztowieczeństwa. Teologiczno-moralne studium myśli Mikołaja Bierdiajewa*, „Ibidem”, Łódź 2002; L. Kiejzik (red.), *Niemarksistowska filozofia rosyjska. Antologia tekstów filozoficznych XIX i pierwszej połowy XX wieku*, cz. 2, „Ibidem”, Łódź 2002; M. Broda, *Narodnickie*

Badania transmisji kulturowej, jak do tej pory, są prowadzone w kilku kierunkach: a) socjologicznym; b) religioznawczym; c) politologicznym (historia państwa oraz doktryn politycznych); d) psychologicznym (etnopsychologia oraz psychologia międzykulturowa); e) antropologiczno-kulturowym (transmisja kulturowa, etnologia, etnografia, oraz socjologia kultury).

Powyższy podział stanowi jedynie propozycję ogólnej klasyfikacji kontekstów interpretacyjnych, które mogą okazać się pomocne przy naukowej analizie zgromadzonego materiału badawczego. Z punktu widzenia historii kultury konteksty: antropologiczny i socjologiczny wydają się najbardziej interesujące, gdyż stanowią najszerszy kontekst interpretacyjny, który w wypadku badania transmisji kulturowej Polska – Rosja jest dodatkowo komplikowany przez sam fakt bezpośredniego sąsiedztwa obu krajów. Sąsiedztwo takie sprzyja przecież bezpośrednim i aktywnym kontaktom kulturalnym, gospodarczo-politycznym, a także czysto towarzyskim, a co za tym idzie – utrwaleniu pewnych stereotypowych sądów dotyczących bądź to zachowań czy ubioru przypisywanym Rosjanom przez Polaków, jak i vice versa. Utrwalone w obu społeczeństwach stereotypy są przekazywane w procesie tzw. dziedziczenia kulturowego następnym pokoleniom².

W tym miejscu rodzi się jednak pytanie natury teoretycznej, które dotyczy sposobu rozumienia przez antropologię kultury czy samą socjologię kultury pojęcia „sąsiad”. W tym wypadku problemem jest tu nie tylko sam sposób definiowania pojęcia, ale także dostrzeżenie mechanizmów kulturowych, które powodują to, że X jest uważany przez Y za sąsiada.

Współcześnie możliwości szybkiego przemieszczania się z kontynentu na kontynent i nieograniczonego przepływu informacji wpłynęły na zmianę kulturowego znaczenia pojęcia „sąsiad”. Problematyka ta nie jest jednak przedmiotem rozważań w niniejszym artykule, dlatego też przyjmuję na potrzeby niniejszej pracy, że sąsiad to: a) ‘zbiór jednostek ludzkich, stanowiących pewną odrębność etniczną, narodową, itd.’; oraz b) ‘ten, kto mieszka w pobliżu kogoś, na terenie graniczącym’³.

Sąsiad w zaproponowanym rozumieniu jest postrzegany przez nas w kategoriach przedstawionych na diagramie 1. Propozycja poniższa ma charakter otwarty

---

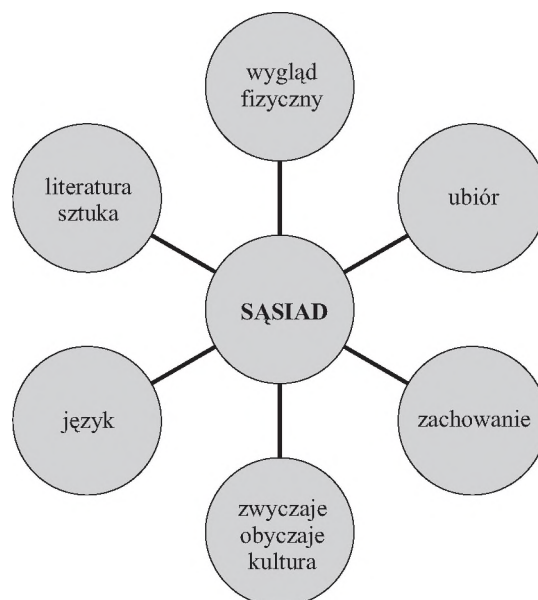
ambivalencje. Między apoteozą ludu a terrorem, „Ibidem”, Łódź 2003; E. Wyciszkiewicz, *Współczesna Rosja wobec Zachodu*, „Ibidem”, Łódź 2003; A. de Lazari (red.), *Idee w Rosji. Leksykon rosyjsko-polsko-angielski*, t. 5, „Ibidem”, Łódź 2003; A. de Lazari i R. Bäcker (red.), *Dusza polska i rosyjska. Spojrzenie współczesne*, „Ibidem”, Łódź 2003; A. F. Kola, *Słowianofilstwo czeskie i rosyjskie w ujęciu porównawczym*, „Ibidem”, Łódź 2004.

² Więcej na ten temat zobacz: R. Boyd, P. Richerson, *Culture and the Evolutionary Processes*, Chicago 1985; M. Tomasello, *Kulturowe źródła ludzkiego poznania*, przekł. J. Rączaszek, Warszawa 2002.

³ *Słownik Języka Polskiego*, pod red. M. Szymczaka, Warszawa 1981.

i może być rozbudowywana w zależności od kontekstów interpretacyjnych, które w przyszłych badaniach bez wątpienia się pojawiają.

Diagram 1.

Punktem wyjścia do analizy poszczególnych elementów diagramu 1. jest **kulturowy układ nadawczo-odbiorczy**, ale widziany oczami kulturoznawcy; dlatego też, takie elementy, jak wygląd fizyczny, ubiór, zachowanie, język, zwyczaje/obyczaje/kultura, literatura/sztuka, będą poddane nieco innym zasadom komunikacyjnym (w płaszczyźnie nadawca – odbiorca) niż to się zwykle przyjmować za Romanem Jacobsonem.

Główna problematyka poszczególnych elementów diagramu 1. została rozpisana poniżej i stanowi raczej wprowadzenie do dalszych rozważań nad wizerunkiem Rosjan w świadomości kulturowej Polaków.

Wygląd zewnętrzny

- Wyobrażenie Polaków na temat wyglądu zewnętrznego Rosjan i Rosjan na temat Polaków.
- Czy można mówić o stereotypowym wyglądzie fizycznym i czy zmieniało się to w zależności od epoki i wzajemnych sąsiedzkich stosunków (wyobrażenie

o wyglądzie typowego Rosjanina w okresie zaborów albo w okresie radzieckim)?

- Czy istnieje rosyjski czy polski typ fizyczny? Przykładowo o Rosjanach: *duże ręce, czerwony nos, wyprostowana sylwetka, nietypowy wzrost.*
- Jak według Polaków „powinien” wyglądać typowy Rosjanin i według Rosjan typowy Polak: np. „ruska baba”, „chudy jak Polak”, „takich to czterdziestu do beczki się wsadzi”.

Ubiór

- Charakterystyczne elementy stroju Rosjan według Polaków: „w czapce jak Ruski...”, „ruska czapa”.
- Odróżnienie Rosjanina i Polaka od innych narodowości na podstawie charakterystycznych elementów ubioru.
- Polski styl ubierania się oceniany jako bardzo elegancki.
- Atrybuty, z którymi są najczęściej identyfikowani Rosjanie: charakterystyczny makijaż, złote zęby, krój i kolor garniturów, typ okrycia, „grubo ubrany”, „lekkie ubrany”.

Zachowanie

- Charakterystyczna gestykulacja Rosjan (według Polaków) i Polaków (według Rosjan).
- Typowe sposoby zachowania się przedstawicieli obu narodów w „swoim” kraju i poza jego granicami. Sposób poruszania się Rosjan za granicą: chodzenie grupą, grubo ubrani, ze znaczkami, proporczykami.
- Cechy przypisywane Polakom przez Rosjan. Polak jako wzór kulturalnego zachowania, ale jednocześnie jako ktoś fałszywy, podstępny, nieszczerzy, posługujący się syczącym językiem (*język żmii*) i łacińskim alfabetem (*zdrajca Słowian*).
- Rosyjski stereotyp Polki – kobieta kokieteryjna, piękna, wyniosła, kusząca i atrakcyjna.
- Polak wyznający katolicyzm (a więc wiarę fałszywą).

Zwyczaje/obyczaje/kultura

Etykieta

- Polacy przypisują Rosjanom: brak ogłady, niegospodarność i bałaganiarstwo, zacofanie w stosunku do postępu cywilizacyjnego.

Kuchnia

- Typowe dania rosyjskie i typowe dania polskie.
- Sposób spożywania posiłków: Rosjanie wszystko jedzą z chlebem, Polacy jedzą w dużych ilościach ziemniaki.

Picie alkoholu (przykładowo)

- Różnice i podobieństwa kulturowe w spożywaniu trunków – biesiady, uczyty, przyjęcia.
- Sposób picia alkoholu: Rosjanie nie oceniają alkoholu według kryteriów: drogi i tani czy dobry i zły – wszystkie piją „szklankami”; Polacy nie umieją pić – upijają się szybko, piją z małych naczyń, piją wolniej i przez to nie potrafią się bawić.
- W mniemaniu Polaków Rosjanie nie upijają się.

Osobowość/charakter

- Określenia stereotypowe: *polski Pan, okupant, jezuita, polonizacja*.
- Różnice kultowe: Rosjanin jako ktoś, kto modli się do obrazów.
- Współcześnie uważa się, że Rosjanie nie mają gustu, ale jak to było w przeszłości?

Polityka/społeczeństwo

- Polskie mitologemy: KGB jako rosyjska „specjalność” (wszechwładne i wszechwiedzące, „wszędzie może osiągnąć swoimi mackami”); Rosjanin – wyzwoliciel („dawaj czasy”); mafiosi/bandyci, (gazetowe: „bandyci porozumiewali się po rosyjsku”); złodzieje (o Rosjanach raczej tak nie mówimy, ale istnieje pozytywny mit złodzieja zapożyczony z więziennej mitologii rosyjskiej, np. Isaak Babel, *Opowiadania odeskie*).
- Obraz wzajemnych stosunków „na sprzedaż”, wizerunek lansowany przez władzę – festiwale w Zielonej Górze i Kołobrzegu.
- Stereotypy polityczne („Oni nas utrzymują”, „Oni nas objadają”).
- Przekonanie Polaków, że do Rosjan należy zwracać się na „ty”.

Język

- Jak Polacy nazywają/nazywali Rosjan (*Moskale, Kacapy, Ruski/Ruskie, Sowiety*).
- Jak Rosjanie nazywają Polaków? (*Poliaczok, Poliacziszka*,) i jak są one odbierane przez Polaków?

- Nazwy świątyń: „kościół” – dla wyznania polskiego, neutralne „cerkiew”.
- Przekleństwa rosyjskie i polskie – w Polsce częściej używa się przekleństw niż w środowiskach równoległych w Rosji.
- Powiedzenia: *dhugi jak ruski miesiąc, przerąbane jak w ruskim czołgu, jak w ruskim banku*; po rosyjsku Batman – *mucho-ptica*; u Rosjan funkcjonuje zaś powiedzenie: *polskie spodnie*.
- Dowcipy o Rosjanach, gdzie Rosjanin zawsze jest najbardziej poszkodowany (jako ten „zacofany”) – *Idzie Polak, Niemiec i Rusek...*
- Dowcipy: jak po rosyjsku jest: „kieliszek” – *рюмка*, „dobrobyt” – *благодостояние*.

Literatura/sztuka

- Rosyjskie mitologemy: Maryna Mniszkówna, tu: „nabrani” Polacy w mitologemii Iwan Susanin⁴.
- Polacy jako sprawcy „demontażu Imperium” – *polscy truciciele*.
- Spłaszczenie postaci Rosjan w teatrze.
- Malarstwo, teatr, taniec, architektura typowa dla Rosjan i Polaków.
- Obecność rosyjskich pisarzy w polskim obiegu czytelnictwa: Nabokov, Dostojewski, Czechow oraz inni.

* * *

Powyższa propozycja jest zbiorem zagadnień, które mogą stanowić punkt wyjścia do badań socjologiczno-kulturowych w dziedzinie transferu kultur, ponieważ zaproponowany model (diagram 1) jest na tyle uniwersalny, iż może być stosowany do badania różnych grup społecznych czy społeczeństw w ogóle.

Semantyka kulturowo-antropologiczno-socjologiczna pojęcia „sąsiad” z perspektywy współczesnej, jak już wspominałem, jest inna niż na początku XX wieku. Współcześnie dla wielu przedstawicieli danej grupy społecznej często inne grupy czy nacje, które zajmują odległe terytorium w znaczeniu geograficznym, są bliskim kulturowo sąsiadem. Bliskość ta widoczna jest przede wszystkim w naśladownictwie stylu życia, gdyż zwyczaje, sposoby zachowań, ubiór, sztuka kulinarna itd. danej nacji są przyjmowana jako „własne”. Niewątpliwie na taki stan rzeczy wpływa komunikacja międzyludzka w najszerszym tego słowa znaczeniu,

⁴ Legenda głosi, że król Zygmunt III Waza, zgłaszając roszczenia do tronu Rosji, wysłał wojska z misją zabicia młodego cara. Polscy żołnierze zgubili jednak drogę. Iwan Susanin obiecał, że pokaże im krótszą drogę; żołnierze poszli za nim i wszelki ślad po nich zaginął. Glinko napisał pierwszą rosyjską operę zatytułowaną *Życie za Cara* właśnie o tej postaci.

a także wszelkiego rodzaju media czy nośniki informacji. Tak więc nie bez przesady będzie stwierdzenie, że „sąsiadami” Polaków są Amerykanie.

Oddziaływanie kultury amerykańskiej na kulturę europejską jest znaczące i niejednokrotnie wpływy takowe były przedmiotem badań kulturoznawców. Mimo tego, że problem ten nie jest przedmiotem niniejszego artykułu, to jednakże nasuwa się w tym miejscu pytanie: dlaczego kultura tak odległego kraju jak Stany Zjednoczone Ameryki jest bardziej żywa w Polsce niż kultura geograficznego sąsiada, jakim jest Rosja.

Wydaje się, że kluczem do zrozumienia tego problemu z perspektywy dzisiejszej jest nie tyle brak informacji o kraju X czy z kraju X, w tym wypadku Rosji, ale przede wszystkim brak impulsów komunikacyjnych w postaci choćby wysoko zaawansowanych technologicznie produktów⁵, wytworów kultury masowej, czy choćby kondycja ekonomiczna danego kraju – eksport i import towarów, rozwój wysoko zaawansowanych technologii medycznych, wojskowych, oraz technologii związanych z eksploatacją przestrzeni kosmicznej. Wszystkie te elementy są nośnikami pewnych informacji, które składają się na szereg systemów semiotycznych. Systemy semiotyczne istnieją niezależnie od siebie, wchodząc jednocześnie w określone interakcje kulturowe, społeczno-polityczne czy ekonomiczne, które prowadzą często do zniszczenia jednego systemu semiotycznego i powstania innego systemu – bądź zmutowanego, bądź zupełnie innego, tj. nowego. Zjawisko to zostało doskonale opisane przez Jurija Łotman w pracy *Kultura i eksplozja*: „[...] dynamika procesów w sferze języka i polityki, moralności i mody przybiera różne tempo. I chociaż szybsze procesy mogą przyspieszać wolniejsze, a te ostatnie mogą przyswajając sobie autonomizację szybszych i dzięki temu przyspieszać swój rozwój, to jednak dynamika ich nie jest synchroniczna”⁶. Inny jeszcze fragment: „[...] wszelki dynamiczny system istnieje w przestrzeni wypełnionej innymi tak samo dynamicznymi systemami oraz odłamkami zniszczonych struktur, swoistymi kometami tej przestrzeni. W efekcie każdy system rozwija się nie tylko według swoich własnych reguł, ale zostaje również wciągnięty w różnorodne zdarzenia z innymi kulturowymi strukturami”⁷. Wydaje się, że im więcej dana kultura posiada nośników informacji, tym budzi żywsze zainteresowanie swoich „sąsiadów”.

Bliskość geograficzna Polski i Rosji sprzyja transmisji kulturowej, ze względu na kontakty bezpośrednie poszczególnych przedstawicieli grup społecznych repre-

⁵ Przykładowo eksport zaawansowanych technologii w 1983 r. wynosił: USA – 37%; Japonia – 25%; Niemcy – 17%; Wielka Brytania – 10%. E. Fiedler, R. Jansen, M. Norman-Risch, *America in Close-up*, Longman 2002, s.172.

⁶ J. Łotman, *Kultura i eksplozja*, przekład B. Żyłko, Warszawa 1999, s. 41.

⁷ Ibidem, s. 105.

zentujących dany system semiotyczno-kulturowy. Zagadnienie to wymagałoby jednak szerokiego komentarza i dyskusji. Odnotujmy jednak ten problem, do którego być może uda się jeszcze powrócić przy okazji badania wzajemnych wpływów kulturowych Polski i Rosji.

Kolejnym dość istotnym zagadnieniem jest wspomniany już kulturowy układ nadawczo-odbiorczy, w którego skład wchodzi elementy wymienione w diagramie 1 jako bezpośrednio poddawane interpretacji i ocenie postrzegającego podmiotu, a także jako te najbardziej wyeksponowane we wzajemnych kontaktach obu nacji, tj. Rosjan i Polaków.

Kluczowym pojęciem dla takiego kulturowego układu nadawczo-odbiorczego będzie „informacja”, którą należy tu przede wszystkim rozumieć zgodnie z definicjami zaproponowanymi przez tzw. teorie informacji⁸. Informacja (lub sygnał komunikacyjny) z punktu widzenia semiotyki kultury determinowana jest przez **entropię** (H), ponieważ odbiorca informacji (sygnału komunikacyjnego) nie jest w stanie określić źródła takiej informacji⁹ oraz **redundancję** (R), czyli nadmiar informacji, które są koherentne, w sygnale komunikacyjnym lub w jakimkolwiek innym nośniku informacji (przykładowo: symbol kulturowy). Jednakże niespójność informacji nie wyklucza sukcesu komunikacyjnego w procesie komunikacji kulturowej. Załóżmy, że komunikujące się podmioty **X** i **Y** posługują się innymi językami czy kodami. **X** mówi **Y**-owi o pewnym **q**; jeżeli uda się **Y**-owi w jakikolwiek sposób zidentyfikować **q** – na podstawie wskazania **q** przez **X-a**, gestykulacji czy użycia znaku ikonograficznego, to **Y** będzie wnioskował o pewnym **q**, odwołując się do semantycznej siatki znaczeń własnego języka naturalnego, w którym pewne **q** ma swój ekwiwalent.

Redundancja informacji oraz entropia, z kulturoznawczego punktu widzenia, związane są przede wszystkim z mechanizmami interpretacji dokonywanymi przez odbiorcę, a mechanizmy te są determinowane przez określoną kulturę, do której sam interpretujący należy. To właśnie kultura daje interpretującemu poczucie ciągłości historycznej nacechowanej pewnym semantycznym depozytem. W tym miejscu można nawet zaryzykować stwierdzenie, że istnieje w danej kulturze globalny system semantyczny, który pozwala interpretującemu weryfikować i konfrontować sądy o pewnym stanie rzeczy.

---

⁸ C. Shannon, *The Mathematical Theory of Communication*, „Bell System Technical Journal” 1948, nr 27, s. 379–423.

⁹ Częste określenie pochodzenia nowinek technicznych: „amerykańscy naukowcy...” albo „w Ameryce...”, „w Stanach...” – w tym wypadku wypowiedzi o USA są raczej odbierane w kontekście pozytywnym, natomiast „w Rosji...” posiada zdecydowanie pejoratywne konotacje, nigdy też nie słyszy się w mediach o „rosyjskich naukowcach”.

Narzędziem, w które wyposaża interpretującego kultura, jest zdolność identyfikacji siebie samego jako interpretującego dane zjawisko społeczne z przedstawicielami tożsamej grupy kulturowej, czyli grupy, do której interpretujący należy. Korzystając z wiedzy, jaka jest interpretującemu podmiotowi przekazana w wyniku **kumulatywnej ewolucji kulturowej**¹⁰ przez grupę społeczną, podmiot dokonujący oceny może weryfikować to, co postrzega, z tym, co już wie o pewnym **q**, a nawet tworzyć zupełnie nowe wyobrażenie lub pogląd na pewien obiekt **q**, przy założeniu, że ów obiekt **q** jest nieznanym grupie społecznej, do której ów interpretujący podmiot należy.

Elementy wymienione w diagramie 1 są poddawane właśnie takim mechanizmom. Przykładowo w Polsce czerwony makijaż jest powszechnie traktowany jako prowincjonalny, pozbawiony gustu, a samo zaś słowo „prowincjonalny” w mentalności człowieka wychowanego w polskiej kulturze lat 90. XX wieku jest kojarzone ze Wschodem albo z tzw. ścianą wschodnią Polski. Podobnie wygląda to w krajach byłego Związku Radzieckiego, np. na Białorusi, gdzie biały ubiór był charakterystyczny dla „tych z miasta”, chociaż cechą dystyngującą mieszkańców miast białoruskich nie jest biały ubiór¹¹. Problem ten związany jest z transmisją kulturową zachodzącą między członkami jednej grupy społecznej, ponieważ to grupa najpierw przekazuje swym członkom informacje, często nieprawdziwe, na temat „sąsiadów” – w tym wypadku informacje o mieszkańcach miast. Dlatego też, mówienie o komunikacji jako o pewnej wspólnocie kodu czy języka nadawcy i odbiorcy, co proponuje Jacobson, przedstawiając schematycznie układ nadawczo-odbiorczy (**nadawca – kod/język – odbiorca**) z punktu widzenia semiotyki kultury, jest nieadekwatne do opisu takiego zjawiska jak transmisja kulturowa, ponieważ model ów ogranicza się jedynie do tego, co wspólne u nadawcy i u odbiorcy.

Teoretyczne przesłanki modelu Jacobsona zakładają, że nadawca i odbiorca nie tylko posługują się tym samym językiem czy kodem, ale także posiadają tożsamą pamięć kulturową, która pozwala na jednoznaczne interpretowanie lub rozpoznawanie znaczenia sygnału komunikacyjnego w określonym kontekście kulturowym czy historycznym. Tymczasem to, co zapewnia ciągłość komunikacji

¹⁰ Kumulatywna ewolucja kulturowa – proces akumulowania modyfikacji tradycji kulturowych, wytworów człowieka czy sposobów komunikacji społecznej, w pewnym czasie historycznym przez pewną grupę społeczną.

¹¹ Na Podlasiu w dalszym ciągu mówi się o tzw. miastowych jako o ludziach innych, którzy posiadają lepszy status społeczny i materialny albo jako o ludziach nieszczerych i przewrotnych – na podstawie rozmowy z Panią Heleną Kurkowską (lat 87), wieś Romaszki (Podlasie).

kulturowej, jest tym, co różni poszczególne grupy społeczne. Łotman stwierdza: „W normalnej ludzkiej komunikacji, więcej, w normalnym użyciu języka, ukryte jest założenie o wyjściowej nieidentyczności nadawcy i odbiorcy”¹².

Zdaniem Łotmana konieczne jest krzyżowanie się przestrzeni komunikacyjnych nadawcy i odbiorcy, w przeciwnym wypadku komunikacja byłaby niemożliwa¹³. (Obszary krzyżowania się przestrzeni nadawcy i odbiorcy zostały przedstawione w diagramie 1.) Należy w tym miejscu zaznaczyć, że zarówno nadawca, jak i odbiorca funkcjonują w tych przestrzeniach w podwójnej funkcji, a mianowicie są jednocześnie i nadawcami, i odbiorcami, co dodatkowo komplikuje model analizy badawczej.

Diagram 1. pokazuje obszary „pierwszego kontaktu” sąsiadów, w których to obszarach sąsiedzi (tu: Polacy i Rosjanie) wzajemnie się postrzegają. Wyniki takiego procesu postrzegania są konfrontowane ze wcześniej już posiadaną wiedzą kulturową oraz z funkcjonującymi stereotypami wzajemnych wyobrażeń przekazywanych przez tzw. kumulatywną ewolucję kulturową, w myśl której komunikujące się podmioty są wyposażone już wcześniej w pewien system pojęć, zanim nastąpi właściwa komunikacja kulturowa.

Powyższy artykuł stanowi jedynie przyczynek do zagadnienia transmisji kulturowej i jest ogólną próbą opisanego problemu.

Bibliografia

- Boyd R., Richerson P., *Culture and the Evolutionary Processes*, Chicago 1985.
- Durkheim E., *Zasady metody socjologicznej*, przekł. J. Szacki, PWN, Warszawa 1952.
- Evolution of Communication Systems. A Comparative Approach*, ed. D. Kimbrough Oller, Ulrike Gabriel, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London 2004.
- Fiedler E., Jansen R., Norman-Risch M., *America in Close-up*, Longman 2002.
- Firth R.W., *Spoločności ludzkie. Wstęp do antropologii społecznej*, przekł. J. Dunin, Z. Szyfelbein-Sokolewicz, PWN, Warszawa 1965.
- Giddens A., *Socjologia*, przekł. A. Sulżycka, PWN, Warszawa 2005.
- Lévi-Strauss C., *Antropologia strukturalna*, przekł. K. Pomian, PIW, Warszawa 1970.
- Łotman J., *Kultura i eksplozja*, przekł. B. Żyłko, Warszawa 1999.
- Malinowski B., *The Scientific Basis of Applied Anthropology*, VIII convegno „Volta” 4–11 Ottobre, Roma 1938.
- Shannon C., *The Mathematical Theory of Communication*, „Bell System Technical Journal” 1948, nr 27, s. 379–423.
- Tomasello M., *Kulturowe źródła ludzkiego poznania*, przekł. J. Rączaszek, Warszawa 2002.

¹² J. Łotman, op. cit., s. 32.

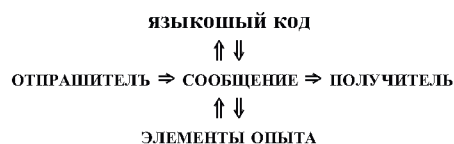
¹³ Ibidem, s. 32–33.

Резюме*Культурная трансмиссия**Русская культура из точки зрения поляка**Методологическое предложение исследований истории культуры*

Научные исследования пожертвованные культурной трансмиссии между Россией и Польшей ведутся с 1990 года в широких интерпретационных контекстах, таких как: 1) социологический контекст; 2) психологический контекст; 3) политический контекст; 4) культурно-антропологический контекст; 5) религиозный контекст.

Культурная трансмиссия исследует сам предмет, который составляет медиум передачи в культурном коммуникационном процессе. Распространённая модель коммуникации предложена Якобсоном представлена в диаграмме [1:] в его самом прямом виде. Она была многократно модифицирована, в зависимости от развития разных исследовательских аспектов поднимаемых теорией культуры и языкознанием занимающимся проблемой только языковой коммуникации

[1:]

Якобсон понимал, что отправитель и получатель являются пользователи этого же кода и поэтому, в своём предложении, он определял код как язык вместе с целым словарём и грамматическими принципами которые дают возможность создавать толковые сообщения. Теоретические основы модели коммуникации Якобсона, закладывают унию между отправителем и получателем.

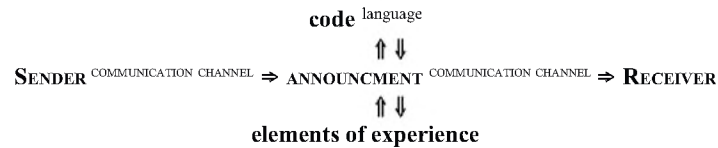
Однако, из точки зрения культурной коммуникации, такое объединение не является натуральным. Культурная трансмиссия, как раз наоборот, в теоретических принципах предполагает разницы в восприятии этого же объекта, который, из точки зрения теории культуры, может быть подвергнут исследованиям. Поэтому очевидным кажется, что отправитель и получатель будут пользоваться другим кодом и элементами, которые составляют семантическое восприятие коммуниката, но эти элементы необязательно входят в состав языкового кода.

Summary*The cultural transmission.**Methodological proposal of cultural studies – Russians culture from Polish point of view*

The research of *cultural transmission* between Russia and Poland has been carried out since 1990 in wide range of contexts as a) sociological; b) psychological; c) political; d) cultural anthropology; e) religiousness.

Cultural transmission raises a question about the object that is an issue in *cultural communication model*. Popular communication scheme by Jacobson, which we can see below in its very basic form, was modified many times, according to the development of linguistic theories.

[a:]

Jacobson understands *SENDER* and *RECEIVER* as the users of identical *code*. Here *code* is understood by Jacobson (follow by Saussure 1916) as a language with its lexis and explicit or implicit grammar rules. The code is used by the *SPEAKER* – in Jacobson terms: a *SENDER* – to announce something to somebody about something. Put it in a different way, Jacobson model is called a speaking *circuit* or *communication circus model*, in which meaning is transmitted through the communication channel where the sign-vehicle of the meaning is a complex system of lexical items.

Theoretical basics of Jacobson model presuppose that *sender* and *receiver* are in unison. However, from *cultural communication* point of view – *cultural transmission* – should distinguish the *sender* and the receiver acuity of perception of the culture. Diversity of the world is being subjected by the sender and receiver scrutiny and their personal previous knowledge that has been given to them by *the culture accumulative evolution*. That is why, it is essential to expect that sender and receiver use a random code and elements of experience to produce an announcement, and what is more, both of them are in double function, here sender is a receiver in the same time, and vice versa.

According to the traditional meaning of lexical item „neighbour” from cultural communication point of view, persuade researches to verify its significance. Though this problem is not the issue in this article, but the researches have to keep in mind this problem for subsequent development.

In addition to *the cultural communication model*, it is fully comprehensible that communication channels are connected with human perception of different culture, that could be created on conclusion that „neighbour” is a dissimilar human being. Those thoughts are made by simple cultural surveillance in areas as outward appearance, clothing, behaviour, language, literature/art, customs/culture, and these categories are taken into account in this thesis.